

מוזיאון ה"הגנה" - מערך הדרכה למורי של"ח

כתובת: שדרות רוטשילד 23 תל אביב

טלפון: 03-560809 03-5608624

שעות פעילות: א'ה' 08:00-16:00

דוא"ל: hagana_museum@mod.gov.il

כללי –

מוזיאון ה"הגנה" נמצא בשדרות רוטשילד 23 בתל אביב, ובנוי סביב ביתו של מפקד הארגון אליהו גולומב. אורך הסיור במקום הוא כשעה וחצי הכולל סרט מבוא, ביקור בחלק מביתו המקורי של גולומב, סיור בתצוגה וצפייה במיצג אורקולי. במערך זה יפורט המידע הבסיסי הדרוש להדרכה במוזיאון. מומלץ מאוד לכל מורה הרוצה להדריך במקום להגיע לסיור מקדים, על מנת להתמצא במיקום התחנות השונות בתצוגה, ולבחור את מסלול הסיפור הקרוב לליבו.

א – בית אליהו גולומב – חדר ראשון

זהו "החדר הגדול" – הרהיטים והספרים נשארו כפי שהיו. כאן גר אליהו גולומב, מפקד ארגון ה"הגנה" ואחד ממייסדיו. נא לא לגעת ולשבת... אלו מוצגים היסטוריים!
לשים לב – לטלפון ולמקלטי הרדיו (הטכנולוגיה של פעם); לסמובאר (מיחס התה – רוב הדיירים בבית עלו מארצות רוסיה); לריצוף ולצבע הקירות (הריצוף מקורי, הצבע שוחזר).
הבית נבנה בשנת 1923, על ידי משפחת שרת (במקור – שרתוק). משה שרת פגש במהלך לימודיו בשני חברים, שילוו אותו לאורך כל חייו – אליהו גולומב ודב הוז. השלושה הפכו למשפחה, כשנישאו לשתי אחיותיו של משה, עדה ורבקה. לאחר נישואיהם עברו עדה ואליהו גולומב לגור בבית זה. בכך הפך הבית למטה הבלתי רשמי של ארגון ה"הגנה".

ב – בית אליהו גולומב – חדר שני

זהו חדר העבודה של גולומב, ולמעשה – המפקדה הבלתי רשמית של ארגון ה"הגנה".
לשים לב – לשולחן העבודה, שעמד במקור באמצע החדר; לספרים (בשפות רבות); לחלונות הרבים (במקור היה החדר מרפסת פתוחה, שנסגרה והפכה לחדר נוסף בבית).

פעילותו הביטחונית של גולומב החלה כבר בצעירותו. במהלך מלחמת העולם הראשונה היה עובר באזורי הקרבות ואוסף כלי נשק שנותרו בשדה, על מנת לחלקם ליישובים היהודיים; בהמשך המלחמה הצטרף לצבא הבריטי, שלחם בתורכים. כשעבר אליהו לגור בבית זה, הפך הבית למרכז לפעילות ה"הגנה". מפקדים ומנהיגים באו לכאן לעצה ולוויכוח; החלטות גורליות התקבלו כאן בנושאים רבים – ביניהם, ההחלטה להקים את הפלמ"ח. גולומב נפטר לפני קום המדינה, בשנת 1945. שנים אחר כך הוחלט להרוס את הבית, ורק ברגע האחרון נמנע הדבר – שימרו מתוכו שני חדרים, וסביבם הוקם מוזיאון שיספר את סיפור ארגון ה"הגנה".

ג – ארגוני השמירה "בר גיורא" ו"השומר"

לשים לב – לריהוט הפשוט – מחצלות, ארגז (ששימש שולחן, כיסא וגם ארון), עששית נפט; גיגית הכביסה והפתיליה לבישול; הסמובאר (שוב – עולים מארצות רחוקות וקרות); ודמויות השומרים שמסביב.

הצריך מדמה את חדרו של יצחק בן צבי (הדמות שמרכיבה משקפיים), בערב שבו נפגש עם ישראל שוחט (הדמות לה יש זקן), בשנת 1907, להקמת ארגון "בר גיורא". הרעיון – שמירה עברית! לא עוד מושבות יהודיות שמוגנות על ידי שומרים ערביים. עם זאת, למדו חברי "בר גיורא" רבות מהשומרים הערביים – שפה, מנהגים ולבוש. בהדרגה פשט רעיון השמירה העברית ביישובים רבים, ובשנת 1909 קם ארגון "השומר", הגדול והמוכר יותר. בשיאו היו חברים בו קצת יותר ממאה איש. עדיין, ארגון קטן ובררן מאוד. בתקופה זו, שלהי השלטון העות'מאני בארץ, די בארגון קטן – הצרות הן עדיין ברמת הגניבה והשוד. עדיין לא החל מאבק לאומי ממשי על ארץ ישראל. מאבק זה יתחיל מאוחר יותר – כשיכבשו הבריטים את הארץ.

ד – שנות העשרים

מאורעות תר"פ (1920) וקום ארגון ה"הגנה"

לשים לב – למפת מוקדי ה"הגנה" – בשיא תקופתו של הארגון, 1947-48, נמצאו חברי ה"הגנה בכל רחבי היישוב היהודי; לקיר שעליו תמונות אנשים שהיו חברים בארגון, ובהם בניס ובנות, צעירים ומבוגרים; לסמל ה"הגנה" שבפינה – עם מגן דוד מאחוריו, זהו סמל צה"ל כיום. עם כיבוש הארץ בידי הבריטים, גברה התקווה בצד היהודי – הרעיון של מדינה יהודית בארץ ישראל נראה קרוב למציאות. מצד שני, אותו רעיון הגביר את החשש בקרב מנהיגי התנועה הלאומית הערבית, וכתוצאה פרץ בשנת 1920 גל התקפות כנגד יישובים יהודיים, בצפון הארץ

ובירושלים. ביא באדר (1/3/1920) נפלה תל חי – הפעם הראשונה בה נפל ישוב יהודי תחת התקפה. על רקע זה קם ביוני 1920 ארגון ה"הגנה", כארגון יהודי עצמאי, בלתי חוקי, להגנת היישובים היהודיים – ארגון גדול ועממי, שיקבל לשורותיו כל אחד ואחת שירצו להצטרף.

ה' – חומה ומגדל

לשים לב – לדגם הישוב ולהליוגרף (מכשיר לאיתות בעזרת אור השמש המוחזר משתי המראות) בימי המאורעות של "המרד הערבי", 1936-39, החלו להקים יישובים בשיטה זו. ראשון היישובים, תל עמל, הוקם ביום 10 בדצמבר 1936 – ולו מגדל תצפית, צריפים וחומת עץ בעלת עמדות הגנה, שחלקיהם הוכנו מראש. בדרך זו ארכה הקמת היישוב שעות ספורות בלבד. השיטה אומצה על ידי ארגון ה"הגנה"; כשהמליצה ועדת פיל, ביולי 1937, על חלוקת הארץ בתוך פתרון לסכסוך היהודי-ערבי – החלו לקום יישובים בשיטה זו במהירות, על אדמות שנקנו על ידי המוסדות הציוניים, כדי להרחיב את גבולו של היישוב היהודי.

ו' - ההעפלה

לשים לב – למפות, ליער המדמה את דרכי הבריחה באירופה, ולסרטון המספר על אחד המעפילים שני סרטונים, באורך של כדקה כל אחד – מספרים על דרכי הבריחה ועל הדרך ביס, מנקודת מבטו של איציק – נער בן התקופה.

על רקע המשך הגבלת העלייה היהודית לארץ, במסגרת חוקי "הספר הלבן", גם לאחר מלחמת העולם השנייה – הלכה וגברה העלייה הבלתי חוקית, היא ההעפלה, או "עלייה ב'". סוכני המוסד לעלייה ב' של ארגון ה"הגנה" יצאו לאירופה על מנת לקשור קשרים עם אישים בעלי השפעה, להשיג אוניות בדרכי סתר ולסייע לאלפי ניצולי השואה לצאת מאירופה אל ארץ ישראל.

ז' – הסליקים

לשים לב – לסליקים השונים בספר, במכונית, בארגז ובכדים; לדגם "מכון איילון" שמתחת לרצפה

לשם ביצוע פעולותיה נזקקה ה"הגנה" לנשק ולתחמושת. אלה הושגו בדרכים שונות – קנייה, ייצור עצמי וגניבה – והוסתרו במקומות מסתור, אשר נודעו בכינוי "סליקים". סליקים הוסתרו בכל מקום: בספרים, בתאים נסתרים במכוניות, בתוך צינורות, ארובות, ארונות חשמל, מעל

ומתחת לאדמה. "מכון איילון", מפעל סודי לייצור קליעים, הוסתר בעומק האדמה מתחת לקיבוץ – גבעת הקיבוצים, בסמוך לרחובות – ונשמר בסוד מוחלט, עד כי תושבי הקיבוץ עצמם לא ידעו אודותיו.

חשוב לציין כי נשק ה"הגנה" נועד להגנת היישוב היהודי. הארגון אסר על פגיעה בחפים מפשע, ועל שימוש בנשק ללא הבחנה. דוגמה לעיקרון זה, אשר נקרא בצה"ל כיום "טוהר הנשק", ניתן לראות באמרתו של יצחק שדה: "החלק החשוב ברובה הוא הנצרה".

ח' – מלחמת העצמאות

לשים לב – למפת תוכנית החלוקה, 1947; למפה שעל השולחן, עליה מוארים מיקומי הקרבות בשלב הראשון של המלחמה; לפקודת הקמת צה"ל; ולמפה שעליה סמלי חטיבות ההגנה – הן חטיבותיו הראשונות של צה"ל. (דמות המפקד היושב ליד השולחן אינו מישהו מסויים – פשוט מפקד בארגון.)

מיצג אורקולי, שאורכו 12 דקות – ממשיך את סיפורו של איציק, תוך התמקדות במבצע "נחשון". ביום 29/11/1947 קיבלה עצרת האו"ם את "תוכנית החלוקה", לפיה הארץ תחולק לשתי מדינות: מדינה יהודית ומדינה ערבית. ירושלים ובית לחם יהיו לשטח בינלאומי בשליטת האו"ם. למחרת החלטת החלוקה פרצו אירועי הדמים הראשונים של מלחמת העצמאות. ארגון ה"הגנה" פעל להגנת היישובים והשכונות היהודיות בערים המעורבות. קשה במיוחד היתה המלחמה על הדרכים – יישובים רבים, בהם ירושלים, הגליל המערבי, אצבע הגליל והנגב, נותקו. חמור מכל היה מצבה של ירושלים, שתושביה היהודיים היו תלויים לחלוטין באספקה מבחוץ. באביב 1948 הוחלט לרכז כוח גדול, ולפרוץ את הדרך אל העיר – במבצע "נחשון".

עם תום המנדט הבריטי וקום מדינת ישראל, נכנסה המלחמה לשלב השני, הקשה אף יותר. למחרת הכרזת העצמאות פלשו למדינת ישראל חמשת צבאות ערב: מצרים, ירדן, עיראק, סוריה ולבנון. ב- 26/05/48 פרסם בן-גוריון את פקודת ההקמה של צה"ל. ואכן, צבא הגנה לישראל התבסס על ארגון ה"הגנה" שקדם לו. יחידות הים והאוויר, כמו גם חטיבות השדה של ה"הגנה", הפכו לחטיבות צה"ל הראשונות.